הרב עמיחי כנרתי*)

דין "הכל בכתב" לגבי הגזוזטראות שעשו בשמחת בית השואבה

דברי הגמרא על שמחת בית השואבה

קיי"ל שיש איסור לשנות מצורת הבית, **"הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, כל מלאכות התבנית"**[א] (דה"י א, כח, יט). ובגמ' בסוכה נא, ב תמהו על הגזוזטראות שהתקינו בזמן שמחת בית השואבה, עבור הפרדה בין האנשים לנשים, והרי לכאורה אסור לעשותן מצד "הכל בכתב"[ב]. ותירצו, "קרא אשכחו ודרוש", פסוקים בזכריה פרק י"ב לגבי ההספד לעתיד לבא, שיהיה בהפרדה, "והרי הדברים ק"ו, ומה לעתיד לבא שעסוקים בהספד ואין יצה"ר שולט בהם אמרה תורה אלו לבד ואלו לבד[ג], עכשיו שעסוקים בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה".

ויל"ע בכוונת התירוץ. ולכא' ההבנה הפשוטה היא שאם יש קרא ודרשה ממילא ודאי שכלול דבר זה בתוך צורת הבית ואין בזה שינוי, ואע"פ שהוא לא התפרש להדיא בפסוקים של צורת הבית[ד]. ועוד אפ"ל שאם יש קרא ודרש הרי זה **דוחה** את "הכל בכתב"[ה]. **אולם, המהרש"א בחידושי אגדות שם באר אחרת**, שמכיוון שהמטרה היא רק בשביל הצניעות ולא

*) בס"ד אחד מראשי הישיבות שליט"א כתב לי שהמאמר יפה, נכון ונכבד. בריך רחמנא דסייען, ברחמיו המרובים גם על דלים וריקים.

א). פסוק זה נאמר על שלמה ודוד, בביהמ"ק הראשון, אך מ"מ הוא יסוד נכון גם לביהמ"ק השני, אע"פ שהוא היה שונה מהראשון בצורתו ומידותיו (ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ד), מפני שגם שם הצורה החדשה היתה ע"פ נביאים (חגי זכריה ומלאכי), ראה פיה"מ לרמב"ם ותויו"ט תחילת מס' מידות, שו"ת חת"ס יו"ד סי' רלו ותורת משה לחת"ס (שמות כה, ט), חידושי הגרי"ז (על התנ"ך) סי' קפט, ועוד. ויל"ע האם גם רש"י בערכין י, ב סובר כך, וז"ל: "שכלי מקדש ראשון ע"פ הגבורה נעשו, דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכת התבנית" [וראה כללית על הבנת דין זה מש"כ הרב איתי אליצור שליט"א, במאמר "האמנם 'הכל בכתב'?" (קובץ מעלין בקודש, כולל בית הבחירה, כרמי צור, גליון כ"א (אדר ב' תשע"א), עמ' 61 ואילך)].

ב). ואכמ"ל במה שדנו האחרונים על שאלה זו מצד שהגזוזטראות לא היו קבועות, ושהן היו בעזרת נשים (כעין קדושת הר הבית) ולא במקדש עצמו, וראה באר יעקב ח"א לגרח"י אריאלי זצ"ל עמ' קנח-קנט, ותורת הקודש לגר"מ אילן זצ"ל ח"ב סי' א.

ג). במשמרת מועד לגרמ"מ קארפ שליט"א ביאר יפה את הצורך במחיצה לעתיד לבא כשאין יצה"ר: "דמה דבעינן לחוד הוא גדר בפני עצמו, ואף כשאין יצה"ר, וזו מידת הצניעות, וכך היא הצורה", וכעי"ז כתב בספר בני חיי (הו"ד באוצמ"ה) ש"לאו אורח ארעא". [וע"ע בדרכים אחרות מש"כ בטוב ראיה תענית טו, ב, במכתב מאליהו ח"ג עמ' 42-40 ובשו"ת להורות נתן ח"א סי' נט].

ד). "ופשוט שכוונת התירוץ הוא שלכן הוא כמפורש שצריך לעשות הזיזין והגזוזטרא ולא הוצרך להאמר זה ע"י גד החוזה ונתן הנביא שהודיעו להם ע"פ ה' מלאכת התבנית, והוי ג"ז ממילא בכלל הכל בכתב" (שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' לט), וכן נקט הגריד"ס זצ"ל ברשימות שיעורים על סוכה שם.

ה). בהמשך דבריו באג"מ שם שלל אפשרות לבאר שכוונת הגמ' לומר שדין דאורייתא של קרא ודרש דוחה את דין "הכל בכתב". ובאמת באבי עזרי (בית הבחירה א, י) משמע כאפשרות זו, עיי"ש שנקט ש"הכל בכתב" הוא רק לכתחילה (וכן נקט דודו הגאון, באבן האזל הל' בית הבחירה ב, ג, שאינו לעיכובא, ועיי"ש דיונו ע"ז עם רבינו הגרא"א כהנא שפירא זצ"ל, וראה ע"ז גם בכנסת הראשונים על זבחים לג), ולכן ניתן להידחות מפני צורך הצניעות. וכעי"ז בקיצור כבר בשרביט הזהב לרבי רפאל בירדוגו על סוכה שם, שהוא כעין 'אתי עשה ודחי לא תעשה'.

בשביל עבודת המקדש, ממילא אין זה נחשב כחלק מצורת הבית ולא כלול באיסור לשנות[ו] (אמנם לא ברור שזה הביאור בדברי המהרש"א, וראה בהערה[ז]).

◆

תמיהה מדברי תוס' בזבחים

כתבו תוס' זבחים לג, א: "וליעבד פשפש הכל בכתב כו' - והא דמוסיפים על העיר ועל העזרות היינו היכא דאיכא למימר קרא אשכחו ודרוש, כי ההיא דסוכה (דף נא:). ומיהו קשה דהכא נמי אין לך קרא גדול מזה דניעביד פשפש לקיים מצות סמיכה דרחמנא אמר וסמך, ולמאי דמסיק דסמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא ניחא, אבל לטעמא דשמא ירבה בפסיעות קשה דניעבד פשפש דליכא למיחש, ומיהו דשמא ירבה בפסיעות גזירה דרבנן בעלמא היא וקרי כאן הכל בכתב. והא דאמר בריש כיסוי הדם (חולין פג:) דכיסוי הדם אינו נוהג במוקדשין משום דלא איפשר דהיכי ליעביד לבטליה קא מוסיף אבניין וכתיב הכל בכתב, אין זה חשוב כמו קרא, דכיון דלא כתב בהדיא בקרא שינהוג כיסוי הדם במוקדשין".

ומבואר בתוס' שקרא ודרשה מועילים לגבי דין "הכל בכתב" רק אם מדובר על דין דאורייתא, וגם הוכיחו תוס' מנידון הגמ' בחולין שזה דווקא אם הדין ברור ולא כשיש מקום לומר שאינו כלול בציווי[ח].

וא"כ יל"ע גם לגבי שמחת בית השואבה, לפי ההבנה הפשוטה לעיל, ש"קרא אשכחו ודרוש", היינו שזה כלול בתוך צורת הבית, וצ"ע היכן יש קרא ודרשה שצריכים מהתורה לשמוח במקדש בשמחת בית השואבה, ושגם נשים חייבות בה. ומה מועיל לנו שיש מקור בפסוקים[ט] לדין גמור מדאורייתא שצריכים הפרדה בין אנשים לנשים[י], אם זה גופא שצריכים לשמוח בסוכות במקדש ושגם נשים חייבות בכך אין זה מפורש במקרא.

ו). וז"ל: "ולפי שזה התיקון לא היה צורך עבודת המקדש אלא לאפרושי מאיסורא דערוה, לא הוה בכלל הכל בכתב מיד ה'". **והיינו שיש שלושה אופנים אפשריים לבאר את תירוץ בגמ' "קרא אשכחו ודרוש": כלול בצורת הבית, או דוחה את האיסור, או שאם טעמו מחמת צניעות אין זה קשור לצורת הבית** [וראה בתורת הקודש לגר"מ אילן זצ"ל, ח"א סי' יח אות ו שדן אם לא עשו גזוזטראות האם הוא בעיה בצורת הבית וב"הכל בכתב", והיינו לפי הדרך שנתבארה, שאם נצרך דבר בגלל "קרא ודרוש" הרי הוא כלול בתוך צורת הבית].

ז). הגר"מ אילן זצ"ל (בספרו תורת הקודש ח"ב ב"הוספות ומילואים מהדורה תנינא" לסימן יג עמ' רעו, וכן במכתבו שנדפס בקובץ ישורון כרך ל"ד עמ' שנח-שס) ביאר אחרת את כוונת המהרש"א הנ"ל, שהמהרש"א בא לבאר מדוע יש שאלה מצד "הכל בכתב" על הגזוזטראות, והרי כל מה שנצרך למקדש הוא כלול בזה, ותירץ שכאן זה רק צורך צניעות ולא צורך המקדש, ולכן לכאורה לא כלול ב"הכל בכתב" ויש שאלה, ויישבה הגמ' "קרא אשכחו ודרוש" [תודתי לגרי"ד אילן שליט"א על ההפניה החשובה הזאת].

ח). ששם במשנה שנינו שאין במוקדשים מצוות כיסוי הדם, ואמרו בגמ' שאי אפשר שיהיה חול דבוק במזבח מפני דינא ד"הכל בכתב", ואע"פ שיש מצוות כיסוי הדם, מ"מ הרי לא איתפרש בהדיא בקרא שגם מוקדשים צריכים כיסוי.

ט). "ואף שאינו אלא קרא בדברי קבלה יש למילף שפיר, שהרי לא בא הקרא לחדש איסורין שנימא לא ילפינן משם, אלא שנאמר בקרא דדברי קבלה שיספידו כדין התורה אנשים לבד ונשים לבד. והוא כמו שלמדנו כמה דינים ממעשיהם של הנביאים והשופטים והמלכים שהוזכרו בקראי דדברי קבלה" (אג"מ שם).

י). "והנה **עצם הדין שאף אם האנשים הם בצד אחד והנשים בצד אחר אסורין הן להיות בלא מחיצה הוא לענ"ד דינא דאורייתא**. וראיה מסוכה דף נ"א שהקשה בגמ' על הגזוזטרא וכו', ואם היה זה רק איסור דרבנן לא היה שייך למימר שהוא ממילא בכלל הכל בכתב כיון שא"צ זה מדאורייתא וכו', אלא צריך לומר שהוא איסור מדאורייתא ולכן הוא ממילא כמפורש

והנה נחלקו המפרשים מה טעמה וענינה של שמחה זו: שיטת רש"י בסוכה[יא] שהיא מדרבנן, וטעמה הוא לשמוח לכבוד מצוות ניסוך המים שהיתה בסוכות בכל בוקר. **ושיטת הרמב"ם** (סוף הל' סוכה ולולב) שהיא כתובה בפסוק, מדאורייתא או כאסמכתא[יב], לקיים "ושמחתם לפני ה'אלוקיכם שבעת ימים". וז"ל הרמב"ם: "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". וכבר האריכו באחרוני זמננו על מחלוקת ראשונים זו[יג].

וא"כ לכאורה **לפי הרמב"ם** ניתן ליישב שיש כאן קרא ודרשה גמורים, ומובן מדוע אין בזה שינוי מצורת הבית [ויתכן לומר שגמ' זו היא אכן המקור לרמב"ם לחידושו הנ"ל, ודוק].

אמנם, **לפי רש"י** שהמצוה היא מדרבנן, עדיין יל"ע איך יבאר את פשט בגמרא הנ"ל, שאין בגזוזטראות שינוי מ"הכל בכתב" מפני "קרא אשכחו ודרוש". ואפ"ל שס"ל כמהרש"א לעיל, שדבר שנועד רק לצורך צניעות אין בזה שינוי מהצורה.

◆

דין נשים בשמחת הבית השואבה

ועדיין יל"ע בדין הנשים בשמחת בית השואבה, שגם אם נחדש ששמחת בית השואבה מדאורייתא, וגם למדנו שיש חובת הפרדה מדאורייתא, סוף סוף מנלן שיש חובה לנוכחות הנשים שם ושגם היא מהתורה.

ואחר חיפוש בספרים ראיתי[יד] בס"ד מש"כ בספר שרביט הזהב לרבי רפאל בירדוגו (לפני כמאתיים וחמישים שנה), וכמדומה שהוא הראשון שתמה תמיהה זו. וז"ל: "וגם מאי ראיה, לא יבואו הנשים בכלל, ולא יוסיפו על הבנין. ונראה דשלא יבואו הנשים אי אפשר, דעכ"פ אתתא בת שתין לקל טבלא רהטא[טו] ואי אפשר למונעם, כש"כ לשמחה גדולה כזו". והיינו שס"ל שכך היא המציאות, ודי בזה כלפי "הכל בכתב".

וראיתי שתמה זאת גם בשו"ת אג"מ שם, וצידד בדרך של הוכחה ממעמד הקהל. וז"ל: "**ואין להקשות מנלן מן התורה שיהיו כלל שם נשים**, דהא בהקהל ודאי היו צריכין להיות שם אנשים ונשים וא"כ צריכים היו לעשות הגזוזטרא בשביל הקהל וממילא מותרין גם בכל חג לעשות כן

שצריך לעשות זיזין וגזוזטראות אף שלא נאמר זה ע"י הנביאים בהכל בכתב" (אג"מ שם). וכ"כ בשו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן טו): "אמר רב קרא אשכחו ודרוש וכו' עכשיו שעסוקין בשמחה ויצה"ר שולט בהם על אחת כמה וכמה עיין שם, ונראה מכאן ראיה ברורה לשיטת רבינו יונה בשערי תשובה דהרהור אסור מן התורה, דמשום איסור דרבנן לא היו מחמירים כל כך עד כדי לשנות צורת הבית אשר בכתב מיד ה' עלי השכיל ודו"ק ואכמ"ל".

יא). נ, א ד"ה בית השואבה ונ, ב ד"ה שמחה יתרה.

יב). יתכן שכוונת הרמב"ם היא רק לרמז בפסוק, שהרי עיקר הפסוק בא לחדש לנו את מצוות נטילת לולב במקדש שבעה ימים, ראה ברמב"ם שם פ"ז הי"ג. [וראה באוצמ"ה תחילת פרק חמישי דסוכה שנחלקו בזה בדעת הרמב"ם הגרי"פ על רס"ג והעמק ברכה].

יג). הגרי"ז, הגרי"פ על רס"ג, עמק ברכה (ראה באוצמ"ה תחילת פרק חמישי דסוכה שציינם), ספר עיונים ומחקרים לרב חנא שאול קוק ז"ל, ח"ב עמ' 34, מאמר הרב מנחם סליי שליט"א בקובץ תחומין ח"ב, מאמר הרב איתן שנדורפי שליט"א בספרו הדר המועדים (ירח האיתנים), ועוד רבים.

יד). הו"ד בספר הנפלא אוצר גאוני ספרד, על מסכת סוכה, הוצאת עוז והדר.

טו). מו"ק ט, ב.

בשביל שמחת בית השואבה. ועיין בהגהות הריעב"ץ שכל הקושיא דהכל בכתב היה בשביל הזיזין שהם קבועים, וממילא היה זה לכל חג, ומצד הגזוזטרא עצמה אין איסור. אך אף אם נאמר דלא כהריעב"ץ שאיסור מצד הכל בכתב הוא אף שלא בקביעות וכדמשמע מהא דר"פ כסוי הדם, נמי ניחא דכיון שהוא כנאמר שרשאין לעשות תוספת זה לא שייך לחלק בין הימים ויש להתיר בכל עת".

ומבואר שס"ל לגאון האג"מ שאכן נשים אינן צריכות לבא לשמחת בה"ש, ולכן הוא דן בזה רק מצד חיובן במצוות הקהל.

ומ"מ גם אחר דברי השרביט הזהב והאגרות משה, נראה שיש מקום לדון ולחדש חובת נשים בשמחת בית השואבה[טז], בעיקר ע"פ הבנת דברי רבינו הרמב"ם.

וז"ל הרמב"ם בהל' סוכה ולולב שם: "מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל **כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע**[יז]. שהשמחה[יח] שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

הנה הדגיש לנו רבינו הרמב"ם, "**כל העם**[יט] **האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע**". ויתכן שכוונתו רק לתאר את מה שהיה נהוג, אבל יותר נראה שהרמב"ם כתב זאת בתור חובה, לקיום מצוות "ושמחתם", שכולם באים למקדש לצורך זה[כ]. וכתב הגר"י קמינצקי זצ"ל: "ודוק

טז). וכן ראיתי בספר מקור חיים לבנות ישראל לגרח"ד הלוי זצ"ל, רבה של תל אביב, שכתב בהערה שגם נשים היו חייבות במצוה זו, וכדמוכח מכל הדיון בחז"ל על בעיית הצניעות בשמחת בה"ש.

יז). וכן משמע בלשון המשנה סוכה פ"ה מ"ד: "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפניהן דברי שירות ותשבחות". ומבואר שמצד אחד רק החסידים ואנשי מעשה מרקדים, ומצד שני יש צופים שהכל נעשה "לפניהם".

יח). כך הנוסח בכתה"י ובראשונים (כלבו סי' עב, ועוד) בדברי הרמב"ם: "שהשמחה", והיינו שנותן טעם לעיל. ונראה כוונתו לתת טעם מדוע רק החסידים מרקדים והעם רק באים לראות ולשמוע, ודוק. וז"ל התפארת ישראל על המשנה שם: "ולא היו מניחין לכל עם הארץ לרקד ולשורר, כדי שלא יבואו מתוך שמחה יתירה לידי קלות ראש, רק כולם באו לראות ולשמוע". ובספר שם דרך לגרש"ז ברוידא זצ"ל (פרשת אמור סי' ט) הבחין בין שני טעמים לגבי מניעת ע"ה מהריקודים: חשש לקלות ראש, וצורך לעבודת ה' בזה. [ומה שהיום ב"זכר לשמחת בית השואבה" כן נוהגים שכולם רוקדים וכו', וכן בשאר שמחות מצוה, ראה חוט שני לגרנ"ק שליט"א, פסח עמ' מד, שהעיר לתימה בזה. ולכא' אפ"ל כמה טעמים, ואחד מהם ע"פ המבואר שכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, וכהן גדול ביוכ"פ צריך שמירה גדולה מטומאה (ראה תויו"ט אבות פ"ה מ"ה), וכנ"ל כאן שדוקא בשמחה כ"כ עצומה כמו בחג סוכות במקדש, נצרכת זהירות יתרה. ונעיר שבאמת לא כל המקומות שמוזכר המנהג (המאוחר) לקיים "זכר לשמחת בית השואבה" כלל הדבר גם ריקודים, ראה למשל בספר יסוד ושורש העבודה הל' סוכות והמ"ב סוף סי' תרסא שהביאו].

יט). ויל"ע מנין לרמב"ם חידוש זה, וראה לקמן.

כ). אבל במצוות נטילת לולב במקדש כל שבעה, שנלמדה מאותו פסוק, לא באר הרמב"ם דבר זה שכולם באים, ויל"ע. [וכבר תמה ע"ז השפ"א (סוכה מא, א): "במשנה בראשונה הי' לולב ניטל במקדש שבעה, פירש רש"י מדכתיב ושמחתם לפני ה"א

בלשון הרמב"ם שגם האנשים והנשים שבאים לראות ולשמוע גם זה חלק מהמצוה[כא], ודוק" (אמת ליעקב, דברים טז, ד). וע"ע לקמן.

ויל"ע מנין לרמב"ם שגם נשים חייבות במצוה זו, והרי תמיד נשים פטורות מכל מ"ע שהז"ג. ונשים פטורות גם מ"לקחתם לכם ביום הראשון" ברישא של הפסוק, וגם בסיפא של הפסוק "ושמחתם", שמדובר בפשוטו על נטילת הלולב במקדש, לא שמענו כלל וכלל חידוש זה שגם נשים נוטלות. ומנלן לרמב"ם שנשים חייבות בשמחת בית השואבה.

ויתכן שמקורו באמת מכח מה שתמהנו לעיל, מה ביאור הגמרא בסוכה דף נא לגבי "הכל בכתב" להצריך מדאורייתא נשים בשמחה זו, ודוק.

◆

טעם לחיוב נשים בשמחת בה"ש

ונראה בס"ד שאפשר לבאר חידוש זה של חיוב הנשים בשני אופנים:

אפ"ל שמצוה זו אינה מצוה פרטית אלא מצוות הציבור, ובמצוות מסוג זה לא נאמר פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא. וראה היטב מה שהרחיב על יסוד זה במאמר הרב יהודה שביב זצ"ל, בתחומין כרך כ'[כב].

ועוד אפ"ל, ע"פ המבואר בסהמ"צ לרמב"ם מ"ע נד: "והמצוה הנ"ד היא שצונו לשמוח ברגלים והוא אמרו יתעלה ושמחת בחגך. והענין הראשון הרמוז אליו בצווי הזה הוא שיקריב קרבן שלמים על כל פנים. ואלו השלמים נוספים על שלמי חגיגה והם נקראים בתלמוד שלמי שמחה. ומהקרבת שלמים אלו אמרו (שם ו: קידושין לד א) נשים חייבות בשמחה. וכבר בא הכתוב (תבוא כז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני י"י אלהיך. וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו ג"כ שמח בכל מיני שמחה. ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים. **ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד, והיא שמחת בית השואבה, זה כולו נכנס תחת אמרו ושמחת בחגך".**

ומבואר כאן חידוש, שהרמב"ם כוללו בתוך מצוות "ושמחת בחגך" (דברים טז, יד), ולא כפי שכתב בהלכותיו, לכוללו במצוות "ושמחתם"! וכבר עמדו על היחס בין הדברים, ראה בציונים שבסהמ"צ מהד' פרנקל בשם לחם יהודה, ועוד. ומקור החידוש נמצא כבר בתרגום המיוחס

שבעת ימים ולא במדינה וירושלים בכלל מדינה, ויש לעיין למה לא נימא דחובה עלינו לבוא למקדש בכל ימי החג לקיים ושמחתם ז' ימים, ואפי' אותם הפטורין מראיה יהיו חייבין בזה, ובסתמא דמתניתין דלקמן דקתני שהיו מוליכין לולביהן להר הבית משמע דאותם שהיו בירושלים הלכו למקדש בלולביהן, וגם לבני מדינה למה לא יהי' חיוב. וצ"ל משום דכתי' ולקחתם ביום הראשון, דמשמע דליכא חיוב אלא ביום הראשון בגבולין, א"כ גלי קרא דאין חיוב לעלות בשביל זה". ולדבריו מובן היטב מדוע בשמחת בית השואבה כולם מגיעים, שאין שם לימוד מ"ולקחתם". וע"ע על השאלה הנ"ל במקראי קודש למרן הגרצפ"פ זצ"ל סוכה ח"ב עמ' ס-סא. ויש כמה מספרי זמננו שנקטו שהוא חובת ציבור, ולכן לא כולם חייבים לבא, ראה למשל קהילות יעקב ליקוטים ח"ו סי' א וברשימות שיעורים לגריד"ס זצ"ל על סוכה עמ' רכו, וכן שמעתי מהג"ר יגאל רוזן שליט"א לבאר בזה].

כא). ונראה שכך יותר נוטים דברי הרמב"ם, ומ"מ אציין שבזמנו שמעתי מחכ"א מראשי הישיבות שליט"א לבאר שרק הרוקדים מקיימים את המצוה. ובאר שמצוות "ושמחתם" היא רק חובת הציבור, ולכן לא כולם חייבים לבא לרקוד. וצ"ע.

כב). ושם בעמ' 157 דן האם "ציבור" כולל גם נשים (וראה ע"ז גם בקונטרס מלחמת מצוה, בתוך ספר דעת הרבנים. הערת ידידי הרב רועי הכהן זק שליט"א).

ליונתן עה"פ "ושמחת בחגך": "ותיחדון בחדוות חגיכון בשאובתא וחלילא". וכ"כ החינוך במצוה תפח, וכן רבינו מנוח על הרמב"ם הל' סוכה ולולב שם.

ובמצוה זו של שמחת החג יתכן לבאר ברמב"ם שנשים חייבות, ראה היטב ברמב"ם וראב"ד ריש הל' חגיגה וכן הל' ע"ז יב, ג, והמצויין בספרי המפתח פרנקל שם, ויל"ע בהל' שביתת יו"ט ו, יח לגבי שמחה בבשר ויין או בתכשיטים שמשמע שאינה חייבת היא בשמחה, אלא רק "בעלה משמחה"[כג]. ואם נאמר שנשים חייבות בשמחת החג, א"ש שגם כאן בשמחת בה"ש חייבות[כד], ואף אם לא נלמד ממש מ"ושמחת בחגך" מ"מ אולי אפ"ל בנין אב משם ל"ושמחתם"[כה]. והגרש"ז ברודא זצ"ל, בספרו שם דרך על ויקרא (אמור סי' ט), הציע יפה לבאר, שהאנשים היו רוקדים לפני הנשים שבאו לראות, וא"כ הוא ממש "בעלה משמחה", ודוק.

אמנם יל"ע האם כל זה הוא דבר פשוט, שיוצר "קרא אשכחו ודרוש" ממש כלשון תוס' בזבחים שם "איתפרש קרא בהדיא", וצ"ע עדיין.

◆

שמחת בית השואבה בריקודים ובלב

כאמור לעיל הרמב"ם כותב שהחסידים והצדיקים רוקדים ושרים וכו', ושאר כל העם באים לראות ולשמוע. והובאו דברי הגר"י קמינצקי זצ"ל ש"גם זה חלק מהמצוה". ולכאורה הכוונה היא שהעם הרואה שמח בליבו כשרואה את הריקודים ושומע את השירים[כו], וא"כ מבואר לנו בזה חידוש ששמחת בית השואבה כוללת שני אופנים של שמחה: במעשה ובלב.

ויתכן לומר, שגם מעשה הריקודים אינו עצם השמחה, אלא רק מעשה שמביא לידי שמחת הלב, כמו חובת השמחה ביו"ט בבשר ויין[כז], ולעולם שמחת הלב היא העיקר והמטרה[כח] [וכמבואר בד"כ שעיקר ענין השמחה הוא בלב, "נתת שמחה בליבי" (תהילים ד, ח), ובשונה מרננה וששון וכו']. וא"כ אתי שפיר שגם שמחת הלב של הצופים בלי ריקודים היא גם קיום המצוה.

סח הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, ר"י פונוביז' (גליון "דרכי החיזוק", שיחות מהגר"ג אידלשטיין שליט"א, גליון 220, סוכות תשע"ו): "מרן הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל דיבר פעם בישיבה למחרת יוכ"פ כי כשנוסעים הביתה וחוזרים לישיבה לשמחת תורה מטרת הריקודים בשמחת תורה היא "אריין טאנצן אין זיך די שמחת תורה" - להרקיד בתוך עצמו את השמחת תורה,

כג). כדברי אביי קידושין לה, ב. וראה ר"ה ו, ב שנראה שנחלקו בזה אביי ורבי זירא.

כד). ראה במוריה (גליון תיח-תכ עמ' קס ואילך) מאמר הג"ר יצחק הקר שליט"א האם "ושמחתם" בשמחת בית השואבה הוא מדיני שמחת החג, "ושמחת בחגך".

כה). וראיתי בס"ד שכעי"ז כתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' קב: "וכן בשמחת בית השואבה כתיב בקרא ושמחתם לפני ד' אלקיכם ואשה חייבת ג"כ בשמחה. ולזה נכללה גם היא במקרא זה. ואף דכתיב מעיקרא מצות ד' מינים שאין הנשים חייבות. מ"מ הא בשמחה חייבות. ולזה היו הנשים באות למקדש לראות בשמחת ביה"ש. ואף למ"ד בעלה משמחה. מ"מ בהא דכתיב שישמחו לפני ד'. בע"כ שצריכה לשמות בביהמ"ק".

כו). וראה ברש"ש גיטין ח, ב בביאור סוף דברי תוס' שם שיש שמחת יו"ט גם במרבה בשיעורין לצורך מחר, ודוק.

כז). שודאי הבשר והיין רק מביאים לידי שמחה ואינם עצם השמחה (וראה עמק ברכה עמ' קח וקכו). אמנם בריקודים היה אפ"ל שזה גוף השמחה. וע"ע בהעמק דבר על "ושמחתם" מש"כ בענין הריקודים.

כח). ובירושלמי סוכה פ"ה איתא: "א"ר יונה, יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקודש, ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח". ומבואר שבשמחת בה"ש היה "לב שמח".

שלא יהיה רק ריקוד ברגליים, בחיצוניות, אלא תהיה שמחה פנימית, שמחה עם התורה, ע"י ההכרה בשמחת התורה, והיינו ע"י הריקודים שהם מעשה של שמחה מכניסים יותר את ההרגשים של שמחת תורה בלב".